

THOMAS HOBBS U STIHOVIMA

IVANA KNEŽIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za filozofiju
University of Zadar, Department of Philosophy

UDK: 82'255.4:1 Hobbes, T.
821.111-1:1 Hobbes, T.

Izvorni znanstveni članak / *Original scientific paper*

Primljeno / *Received*: 15. II. 2016.

Thomas Hobbes ostao je u povijesti filozofije zapamćen prvenstveno po svojoj osebujnoj teoriji države izloženoj u njegovom kapitalnom djelu *Levijatan*. Manje je, međutim, poznato da je filozof iz Malmesburyja bio zainteresiran i za književnost, da je izučavao klasičnu poeziju, ali da se i sam okušao u pisanju stihova. Cilj našega rada jest predstaviti upravo taj, malo poznati dio njegova opusa. Pritom najprije prikazujemo njegov rad na prijevodima klasične grčke literature, da bismo potom predstavili njegova originalna djela pisana stihovima. Koristeći povijesno-problemski pristup, i jednu i drugu vrstu radova osvjetljujemo iz konteksta njegova života i osobitih društvenih prilika vremena u kojem je živio i djelovao, ukazujući na vezu njegovih stihova s njegovom filozofskom mišlju, ondje gdje ta veza postoji. Analiza ovih radova, kao i okolnosti u kojima oni nastaju, upućuju na zaključak da njihov nastanak nije bio umjetnički motiviran, već da je najčešće bio rezultat želje za usavršavanjem klasičnih jezika, kao i stvar razonode.

KLJUČNE RIJEČI: *Thomas Hobbes; Ilijada; Odiseja; Medeja; De Mirabilibus Pecci; Historia ecclesiastica carmine elegiaco concinnata; Vita carmine expressa*

UVOD

Ime Thomasa Hobbesa najčešće se veže uz njegovo najpoznatije i najopsežnije političko djelo – *Levijatan*, a samim time i uz njegovu osebujnu političku teoriju koja je postavila temelje daljnjem razvoju političke misli sve do naših dana i koja od njegova vremena do danas nije prestala pobuđivati interes javnosti, privlačiti nove poklonike, ali i izazivati nove kritičare. Onima koji su nešto upućeniji u rad ovog iznimno utjecajnog britanskog filozofa, dobro je znano kako se on, uz političke teme, okušao i u rješavanju nekih prirodoznanstvenih i matematičkih problema te da je za svoga života vodio nebrojene rasprave ili – bolje reći – prepiske sa znamenitim britanskim znanstvenicima toga doba. Hobbes, međutim, na tom području nije imao odveć velikoga uspjeha, pa njegovo ime za povijest znanosti nema gotovo nikakvo značenje¹. Stoga i nije neobično da ga danas ne pamtimo prvenstveno po njegovoj djelatnosti na tom području. Ono što je, međutim, vrlo malo poznato, jest to da je ovaj kontroverzni mislilac veoma cijenio klasičnu književnost

¹ Frithiof Brandt u svom djelu *Thomas Hobbes' Mechanical Conception of Nature* ističe da je razlog ovoj Hobbesovoj nezapaženosti u povijesti

znanosti bio to što mu je nedostajalo „duboko razumijevanje metode moderne prirodne znanosti“ (Brandt, 1928: 377).

te da njegova naklonost prema književnom izričaju nije ostala samo na strastvenom čitanju stihova grčkih velikana, nego da se i sam okušao u komponiranju stihova. Stoga je naša nakana ovim radom predstaviti upravo taj – ne osobito velik, ali itekako zanimljiv – stihovima pisan opus filozofa iz Malmesburyja. Značaj ovih djela u stihovima pritom želimo osvijetliti kroz kontekst njegova života i osobitih društvenih prilika u vremenu u kojem je naš autor živio te ujedno ukazati na idejnu povezanost nekih njegovih stihova, s jedne i njegovih velikih političkih spisa, s druge strane.

PRIJEVODI GRČKIH KLASIKA

Kako već rekosmo, Thomas Hobbes je iznimno cijenio klasično pjesništvo, a prema onome što možemo zaključiti iz njegovih biografija i autobiografija, čini se da se ta ljubav razvila već u ranoj mladenačkoj dobi. Svoje prvo obrazovanje britanski je filozof započeo već sa četiri godine u svom rodnom mjestu, Westportu u blizini Malmesburyja, a poseban doprinos toj ranoj fazi njegova obrazovanja dao je gospodin Robert Latimer, mladi, tek svježe diplomirani učitelj, koji je otvorio svoju privatnu školu u Westportu, koju je mali Thomas počeo pohađati kad mu je bilo osam godina. Naime, Robert Latimer bio je izvrstan poznavatelj grčkog jezika, koji je uživao podučavajući svoga nadarenog učenika i još dvojicu ili trojicu njegovih vršnjaka tako da je njihova nastava znala potrajati sve do devet sati uvečer (Aubrey, 1999). Kroz ove poduke, koje su potrajale punih šest godina, sve do Hobbesova odlaska na oksfordsko sveučilište, naš je autor stekao temeljito znanje grčkog, ali i latinskog jezika (Hobbes, 2010b). A koliko je dobro već u to vrijeme morao poznavati klasične jezike, najbolje govori činjenica da je prije upisa na Sveučilište, s grčkog na latinski jamb preveo znamenito djelo jednog od najvećih grčkih tragičara – Euripidovu *Medeju*. John Aubrey izvještava nas kako je Hobbes, mnogo godina kasnije, poželio ponovo vidjeti taj svoj uradak, ne bi li ocijenio kako je tekao njegov napredak. No, među spisima gospodina Latimera, Aubrey nije pronašao dotični prijevod pa je zaključio da ga je zacijelo progutala vatra (Aubrey, 1999). Tako, nažalost, danas nemamo nikakvo svjedočanstvo o uspjehnosti ovoga ranog Hobbesova prijevoda.

Zanimljivo je, međutim, primijetiti, da je sadržaj ove tragedije ostavio snažan dojam na Hobbesa, što možemo zaključiti iz činjenice da se na njega referira u svim svojim velikim političkim spisima. Poznato je, naime, da je u svom zagovaranju apsolutne vlasti, britanski filozof snažno isticao važnost jednostavne poslušnosti podanika kao ključnog čimbenika za očuvanje državne tvorevine. Tako on, primjerice, pišući o službi suverena u svom najsustavnijem političkom spisu, *Levijatanu*, upozorava kako je nužno podučiti podanike da ne izazivaju promjenu oblika vlasti, na što ih može potaknuti primjer naroda u njihovu susjedstvu koji imaju drugačiji oblik vlasti, a ujedno i veće blagostanje. Ono što, prema Hobbesu, podanici moraju znati jest da „bogaćenje naroda kojim vlada aristokratska ili demokratska skupština, ne proizlazi iz aristokracije ili demokracije, već iz poslušnosti i sloge podanika“ (Hobbes, 2004: 227). Naprotiv, oni koji neposlušnim činima žele reformirati državu „vidjet će da je time samo uništavaju, poput budalastih Pelejevih kćeri iz priče: želeći obnoviti mladost svoga oronulog oca, one su ga, prema Medejinu savjetu, isjele na komade i kuhale s čudnovatim travama, ali nisu napravile od njega novog čovjeka“ (Hobbes, 2004: 227). Sličnu usporedbu donosi naš autor i u djelu *De cive*, u poglavlju u kojem izlaže unutarnje razloge raspada države. Ondje upozorava da ljudi koji su sami po sebi skloni građanskom društvu, zbog neznanja doprinose širenju

pobune kada padnu pod utjecaj elokventnih ambicioznih pojedinaca: „Tako običan puk, želeći u svojoj ludosti obnoviti staru vladavinu, zaveden elokvencijom ambicioznih ljudi, kao Pelejeve kćeri čarolijama Medeje, on ju, podijeljen u frakcije, u tome plamenu uništava, ali ju ne reformira“ (Hobbes, 2005a: 164). Ovaj je argument u vrlo sličnom obliku upotrijebljen i u najranijem Hobbesovu političkom djelu, *Elements of Law, Natural and Politics*: „Stoga, kada se udruže elokvencija i nedostatak prosudbe, tada nedostatak prosudbe, poput Pelejevih kćeri, pristaje, zbog elokvencije – koja je poput Medejinih čarolija – sasjeci državu u komade, pod izgovorom ili u nadi da će je reformirati, što, kada njeni dijelovi izgore, ne može izvesti“ (Hobbes, 2005b: 212).

Iz navedenih ulomaka Hobbesovih djela vidimo kako se on na izvrstan način poslužio sadržajem ove starogrčke tragedije kako bi slikovito izrazio neke od osnovnih principa svoje političke teorije: ponajprije jedinstvo apsolutne vlasti, a onda i prava nositelja vrhovne vlasti. Prvo od izričito navedenih suverenovih prava koje Hobbes donosi u svom *Levijatanu* jest upravo to da podanici nemaju pravo mijenjati oblik vladavine (Hobbes, 2004). S ovim je povezana i nužnost da se takva vlast očuva pravilnom podukom jer su upravo različita mišljenja ambicioznih pojedinaca, često potkrijepljena stavovima velikih imena antičke filozofije, glavni uzrok širenja pobunjeničkih učenja koja dijele narod na različite frakcije, okreću protiv aktualne vlasti i na kraju dovode do propasti države. Neophodan je stoga strogi nadzor vrhovne vlasti nad obrazovanjem budući da „ljudske radnje proizlaze iz ljudskih uvjerenja, a u dobrom vladanju nad uvjerenjima, sastoji se dobro vladanje nad ljudskim radnjama“ (Hobbes, 2004: 126). Na taj je način suverenovo pravo prosuđivanja prikladnih učenja za poduku podanika zapravo ključno za očuvanje države. Kako je poznato, temeljne institucije preko kojih su se u to doba prenosila znanja i informacije, a koje su samim time bile i temeljne institucije javnoga odgoja, bila su sveučilišta. Istina je da se na sveučilištima obrazovao manji broj ljudi, no oni koji su bili akademski obrazovani mogli su naučeno dalje širiti na različite načine, ponajprije – ukoliko se radilo o obrazovanom kleru – preko propovjedaonica u crkvama u kojima se skupljao i običan puk koji je ondje mogao upijati sva – bilo poželjna bilo nepoželjna – učenja. S obzirom na to da je naš autor živio u vrijeme krvavih građanskih ratova koji su podijelili zemlju na dvije zaraćene religiozno-političke stranke, on je engleska sveučilišta svoga vremena nazivao ishodištima pobune koja su njegovoj naciji darovana „kao što je drveni konj bio poslan Trojancima“ (Hobbes, 2008: 213). Kako vidimo, britanski filozof na taj način ponovno koristi jedan motiv grčkoga pjesništva kako bi izrazio svoje političke ideje. Ovaj put motiv je preuzet iz djela onoga koji je „bio prvi učitelj i vođa svih tih divnih tragika“ (Platon, 2004: 365). Ne slučajno. Naime, za našeg autora Homerova djela nisu predstavljala samo izvorište europske književnosti čije bi poznavanje trebalo biti dio opće kulture svakog obrazovanog pojedinca. Više od toga, za njega su *Ilijada* i *Odiseja* predstavljale izazov da se i pred kraj svoga života još jednom pozabavi prevodilačkom djelatnošću, tako da njegovi prijevodi ovih dvaju Homerovih epova na engleski jezik pripadaju najkasnijim plodovima njegove pisane ostavštine. Zakoračivši dobrano u deveto desetljeće svoga života, Hobbes najprije prevodi *Uliksova putovanja* – devetu, desetu, jedanaestu i dvanaestu knjigu *Odiseje*. Ovaj prijevod objavljen je prvi put 1673. godine, a već iduće godine doživio je drugo izdanje. 1675. godine objavljen je Hobbesov cjeloviti prijevod *Odiseje*, a sljedeće godine svjetlo dana ugledao je i njegov prijevod *Ilijade* (Martinich, 1999). Dodajmo ovome da se britanski filozof, radeći na ovim prijevodima, upustio i u književnu teoriju, pa stoga u predgovoru „Čitatelju“, koji prethodi samim prijevodima Homerovih epova objavljenih u desetom tomu Hobbesovih

sabраниh djela na engleskom jeziku u izdanju *sir* Williama Moleswortha, možemo saznati koje to karakteristike naš autor smatra temeljnim odlikama herojske pjesme. Kao onu odliku koja predstavlja temelj za sve ostale, ne samo u herojskoj pjesmi, nego u svakoj vrsti pisanoga djela, ističe britanski filozof promišljenost, pod kojom podrazumijeva nužnost da „svaki dio pjesme bude usmjeren i pravilno smješten u odnosu na svrhu i namjeru pjesnika“ (Hobbes, 2011c: iii). A namjera pisca herojske pjesme jest dvostruka: korist i užitak čitatelja. Korist na koju se pritom misli nije stjecanje bogatstva, već „razboritosti, pravednosti i hrabrosti“ (Hobbes, 2011c: iii) i to kroz upoznavanje likova koje autor predstavlja u svome djelu „jer svi ljudi vole promatrati, ali ne i prakticirati krjepost“ (Hobbes, 2011c: iii). S druge strane, da bi čitanje herojske pjesme bilo ugodno, potrebno je gotovo nebrojeno mnogo stvari, smatra naš autor, a on u svom predgovoru navodi ukupno sedam elemenata o kojima ovisi hoće li čitatelju herojska pjesma biti ugodna za čitanje ili ne. To su redom: izbor riječi, konstrukcija, domišljatost, pobuđivanje mašte, pravednost i nepristranost pjesnika, savršenost opisa i širina teme (Hobbes, 2011c). Herojska pjesma trebala bi se prema mišljenju našeg autora sastojati od dobro poznatih riječi i jednostavnih konstrukcija, trebala bi se odlikovati raznolikošću teme, jasnoćom opisa, pobuđivanjem mašte, nepristranošću i pravednošću pjesnika te njegovom domišljatošću². Hobbes konstatira kako su sve ove karakteristike na najizvrsniji način uprisutnjene u Homerovim epovima.

Što se pak tiče samih njegovih prijevoda, treba reći da su se oni više cijenili u razdoblju sedamnaestog i osamnaestog stoljeća – u kojem su oba prijevoda doživjela više izdanja – nego što se cijene danas. Ako ih se danas uopće spominje ili se o njima raspravlja, tada ih se uglavnom kritizira. Uobičajene kritike kažu da ovi prijevodi sadrže mnoge netočnosti, propuste i uljepšavanja (Martinich, 1999). No, čini se da niti sam Hobbes nije imao osobitih pretenzija na visoku umjetničku vrijednost svog prijevoda Homera. To je više bila stvar dokolice i prigodne rasonode u poznim godinama njegova života, kako nam i sam svjedoči kada o svom prijevodu *Odiseje* piše: „Zašto sam ga onda napisao? Zato što nisam imao što drugo raditi. Zašto ga objaviti? Zato što sam mislio da bi to moglo odvratiti moje protivnike od pokazivanja njihove gluposti pred mojim ozbiljnijim spisima, i suočiti ih s mojim stihovima da bi pokazali svoju mudrost.“ (Hobbes, 2011c: x). Može se činiti da Hobbes i nije odveć skroman kada smatra da se njegovi protivnici mogu svojom pameću dokazati tek u sučeljavanju s onim spisima koji su za njega tek stvar rasonode, ali ne i onih koji su plod njegova pomna promišljanja, no možda je ipak u pitanju samo dobro poznati

² Na temelju zadnjih dviju navedenih odlika herojske pjesme, uspoređuje Hobbes pjesnika i povjesničara. Ističe kako se oni veoma razlikuju u tome što povjesničar u cijelosti sam prepričava događaje, dok pjesnik kao naratore uvodi druge likove. No, zato se i jedan i drugi trebaju odlikovati nepristranošću i pravednošću u prikazivanju svojih likova te ne bi smjeli nedopuštenim postupcima okaljati ničiji ugled (Hobbes, 2011). Napomenimo kako Hobbesova usporedba pjesnika i povjesničara nije ovdje spomenuta samo kao teorijski problem. Naime, osim prevođenja grčkih tragedija i epova, naš se autor okušao i u prevođenju jednog grčkog povijesnog djela – Tukididova *Peleponeškog rata*.

Ovaj prijevod za Hobbesa nije bio tek stvar dokone vježbe grčkoga jezika, već ozbiljne društvene angažiranosti u razdoblju kada se u Engleskoj polako ali sigurno razvijaju oni elementi koji će desetak godina kasnije dovesti do građanskih ratova (Hobbes, 2006).

³ Hobbes je tijekom svoga života vodio više polemika s različitim znanstvenicima, o različitim pitanjima. Jedna od najdugotrajnijih i najžešćih, često s uvredama na osobnoj razini, bila je polemika s matematičarom Johnom Wallisom koja je bila aktualna i u vrijeme nastanka Hobbesovih prijevoda *Ilijade* i *Odiseje*, a potrajala je gotovo do samog kraja Hobbesova života (Robertson, 1901).

britanski humor koji u polemikama često poprima prilično zajedljive tonove³. U svakom slučaju, posljednje riječi iz Hobbesova predgovora odaju mnogo skromniji stav. Naime, kada on pojašnjava zašto svoje prijevode objavljuje bez ikakvih bilješki, kaže da je to stoga što se „ne nada da bi to mogao učiniti bolje nego što je to već g. Ogibly učinio“ (Hobbes, 2011c: x). John Ogilby bio je Hobbesov suvremenik, aktivan na različitim područjima, pri čemu je za povijest njegove domovine zacijelo najznačajnija njegova kartografska djelatnost koja je rezultirala atlasom Britanije. No za nas je sada važnije istaknuti njegove prijevode Vergilijevih i Homerovih djela na engleski jezik, s kojima je ostvario veliki uspjeh (*World Heritage Encyclopedia*, 2014). Ovi prijevodi bili su zapaženi po opširnim bilješkama i zanimljivim ilustracijama, s kojima se Hobbes očito nije želio i(li). mogao nadmetati (Martinich, 1999). Ipak, recimo da ni Ogilbyjevi prijevodi nisu bili pošteđeni kritike. Njegovi najžešći kritičari bili su John Dryden i Alexander Pope. Koliko su kritike bilo Hobbesova, bilo Ogilbyjeva prijevoda opravdane, ostavljamo za raspravu stručnjacima. No, radi intelektualnog poštenja, recimo da je sam Dryden prevodio Vergilija, a Pope Homera (*World Heritage Encyclopedia*, 2014). Pa dok je ovaj posljednji žestoko kritizirao i Ogilbyjev i Hobbesov prijevod, prvi je bio Hobbesov „veliki obožavatelj“ (Aubrey, 1999: 157).

IZVORNA HOBBSOVA DJELA U STIHOVIMA

Poznato je da je po završetku studija Thomas Hobbes dobio mjesto u uglednoj obitelji Cavendish kao tutor Williama Cavendisha, sina grofa od Devonshirea. William je bio otprilike iste dobi kao i Hobbes tako da vrijeme koje su dvojica mladića provodila zajedno nije bilo ograničeno samo na poduke, već je ono obuhvaćalo i zajednička druženja, putovanja i zabave (Aubrey, 1999). Njihova su se druženja nastavila i nakon smrti Williamova oca, kada Hobbesov gojenac preuzima titulu grofa. Tako su jednom prilikom njih dvojica zajedno s još nekoliko ljudi pošli na izlet na Peak District. Upravo ovaj izlet bio je povod našem autoru za njegovo – koliko nam je poznato – prvo originalno pjesničko ostvarenje. On je, naime, ovo putovanje opjevao u pjesmi koju je posvetio Williamu Cavendishu. Radi se o pjesmi na latinskom jeziku, u 538 stihova, jednostavno naslovljenoj – *De Mirabilibus Pecci*. Prema Williamu Molesworthu, pjesma je vjerojatno nastala između 1626. i 1628. godine, a prvi put je objavljena 1636. godine. Englesko izdanje ove pjesme pojavilo se prvi put 1678. godine pod naslovom *The Wonders of the Peak*, čiji se anonimni prevoditelj potpisao samo kao Osoba od značaja (Molesworth, 2011a).

U *De Mirabilibus Pecci* Hobbes opisuje sedam čuda Peak Districta: „Palača, brdo, jama, dva izvora i dvije spilje“ (Hobbes, 2011a: 327). Prvo čudo jest palača Chatsworth u posjedu obitelji Cavendish, ujedno i polazna točka ovoga putovanja, za koju Hobbes ne šteti riječi pohvale, kao ni za njene gospodare. Putovanje se nastavlja obilaskom preostalih šest čuda. To su redom: spilja Peak Cavern, brdo Mam Tor, jama Elden Hole, izvor Weeden Well, izvor svete Ane, te spilja Pool's Hole. Britanski filozof pritom ne opisuje samo izgled svake od ovih znamenitosti nego i događaje i ljude koje su na putu susretali. Ipak, Aloysius Martinich smatra da je ova pjesma iz više razloga estetski nezadovoljavajuća: „Prvo, Hobbes i njegovi suputnici se rijetko u njoj spominju. Drugo, Hobbes zapravo ne daje naznake o tome kako su putnici reagirali na svoja iskustva. Treće, iako je svrha izleta bila navodno znanstvena, o tome nema puno spomena u pjesmi. Četvrto, Hobbes pruža malo osjećaja za vrijeme. Nije jasno koliko su dana bili

na putu. (...) Konačno, prijelazi od jedne do druge epizode na su neznatni ili nikakvi“ (Martinich, 1999: 76). Ipak, kakva god bila njegova estetska vrijednost, zanimljivo je upoznati ovo pjesničko ostvarenje britanskog filozofa, nastalo u ranim zrelim godinama njegova života, prije negoli se uopće upoznao s „novom znanošću“ i razradio ideju političke znanosti.

Druga pjesma koja pripada Hobbesovim izvornim djelima pisanim u stihovima, nastala je pak nakon što su sva njegova značajna djela već davno bila objavljena. Radi se o pjesmi *Historia ecclesiastica carmine elegiaco concinnata*. Autor nas u svojoj autobiografiji izvještava da je pisanje ove pjesme na latinskom jeziku završio oko svoje osamdesete godine, no, kako kaže, vrijeme nije bilo pogodno za njezino objavljivanje (Hobbes, 2010a). On, naime, u njoj opisuje svoje viđenje povijesti Crkve te ujedno iznosi svoj stav o nekim dogmama o kojima se raspravljalo na Crkvenim Saborima. Njegov stav u mnogim stvarima koje ondje iznosi ne protivi se samo učenju Katoličke crkve, koja je prva na meti kritike britanskog filozofa, već on iznosi mnogo toga što nije u skladu ni s reformiranim kršćanstvom. Slične stavove je Hobbes, doduše, već iznosio i u drugim djelima, no posebne društvene okolnosti davale su mu ovoga puta razloga za zabrinutost. Naime, 1665. godine London je pogodila velika epidemija kuge, a već godinu dana kasnije strašan požar uništio je četiri petine grada. Ovi su se događaji tumačili kao Božja kazna, a razlog za nju se tražio u bezbožnim spisima nekih autora. Tako je u Parlamentu određena istraga spisa Thomasa Hobbesa i katoličkog svećenika Thomasa Whitea (Martinich, 1999). Hobbesovi utjecajni prijatelji su na sudu spriječili potencijalnu opasnost (Mintz, 1996), a sporna pjesma objavljena je tek posthumno, 1688. godine. *Historia ecclesiastica* ima ukupno 2242 stiha, a pisana je distisima, heksametrima i pentametrima i to u obliku dijaloga koji vode dvije osobe nazvane *Primus* i *Secundus*, pri čemu *Secundus* postavlja pitanja, a *Primus* odgovara, prepričavajući tako Crkvenu povijest kako je vidi Thomas Hobbes, pri čemu ne nedostaje netočnosti, kako po pitanju iznošenja povijesnih činjenica tako i po pitanju navoda iz Svetog pisma⁴, a sve odiše Hobbesovim dobro poznatim animozitetom prema Katoličkoj crkvi. Teme koje se pritom obrađuju već su prilično dobro poznate iz drugih, „ozbiljnih“ Hobbesovih djela: pitanje odnosa vremenite i duhovne vlasti, nužnost da one budu ujedinjene u rukama vrhovnog vladara i kritika papinske vlasti kao pokušaja presezanja na vremenitu vlast pod izlikom brige za spasenje duša. Britanski filozof i ovdje odnosi tumačenje značenja i povijesnog razvoja pojma hereze kojeg je detaljno obradio u svom djelu *An Historical Narration Concerning Heresy and the Punishment Thereof* koje nastaje upravo povodom spomenute odluke o istrazi njegovih djela, s ciljem dokazivanja kako nakon ukinuća *Visoke komisije* u Engleskoj više nitko – uključujući i njega – ne može biti optužen za herezu (Hobbes, 2005c). Hereza je, kako Hobbes tumači, ispočetka označavala slobodno mišljenje pa su tako sljedbenici različitih filozofskih škola u antičkoj grčkoj naučavali razne hereze. Filozofska učenja su, prema Hobbesu, bila ujedno glavno sredstvo za učvršćivanje papinske moći putem proglašavanja dogmi koje su se objašnjavale „mračnim riječima“ (Hobbes, 2011b: 369) koje nitko ne razumije i uz pomoć kojih je kler mogao držati prosti puk u podložnosti. Ovakva i slična promišljanja pronalazimo i u *Levijatanu* gdje Hobbes antičke filozofe, a posebice Aristotela i njegovo metafizičko učenje promatra kao jedan od glavnih uzroka

⁴ Na sporna mjesta upućuje izvrsno talijansko izdanje *Thomas Hobbes. Scritti teologici* s uvodom A. Pachija, u sklopu kojega je donesen i prijevod

dotične pjesme s bilješkama prevoditelja G. Invernizzija i A. Lupolija.

širenja kraljevstva tame (Hobbes, 2004), no bez krivice nije ni Sokrat koji je ljude naučio da građansko pravo „podčine vlastitom sudu“ (Hobbes, 2011b: 359). Takva su se učenja proširila zahvaljujući uspostavi sveučilišta, koja su, kako već rekosmo, za Hobbesa bilo najveće zlo koje se moglo dogoditi Englezima. Štoviše, Oxford i Cambridge su, prema njegovu mišljenju, uzrokovali smrt kralja Karla I. Stuarta (Hobbes, 2011b). Herojske zasluge zato filozof iz Malmesburyja pripisuje Martinu Lutheru koji, jer je „razotkrio sve prijevare“ (Hobbes, 2011b: 392) licemjernog klera, pozvao ljude da sami čitaju i tumače Sveto pismo u svjetlu osobne vjere, a filozofiju i razum odbacio kao „đavolju bestidnicu“ (Maritain, 1995: 39). Sve u svemu, ovo djelo više održava Hobbesove ideje o nužnosti političkog rješenja religijskih pitanja i njegov subjektivni stav prema Crkvi, nego što opisuje njezin objektivni povijesni razvoj.

Svega nekoliko godina nakon što je završio pisanje *Historie ecclesiastice*, Hobbes se upustio u jedan zanimljiv pothvat: pisanje autobiografije u stihovima na latinskom jeziku. Radi se o autobiografiji *Vita carmine expressa* od 432 stiha, u kojoj Hobbes ukratko opisuje svoj život od rođenja do svoje osamdeset i četvrte godine života kada piše ove stihove. Početak autobiografije donosi neke detalje o mjestu Hobbesova rođenja koja ne pronalazimo u njegovoj autobiografiji u prozi (Hobbes, 2010b). Također, autor nas upoznaje i s nekim okolnostima svoga rođenja te piše kako se upravo u to vrijeme – proljeće 1588. godine – nepobjediva španjolska Armada spremala napasti Englesku. Hobbesova majka, prestrašena glasinama o predstojećoj katastrofi rodila je, kako naš filozof kaže, njega i njegova brata blizanca – strah (Hobbes, 2010b). Strah će doista, a napose strah od nasilne smrti, biti vjeran njegov pratitelj tijekom cijelog života i glavni motiv za mnoge odluke, ali ujedno i jedno od karakterističnih obilježja njegove filozofske misli o čovjeku i državi. Iz ove autobiografije također doznajemo da je u njemu averzija spram sveučilišta počela klijeti još za studentskih dana na Oxfordu, gdje su se poučavali sadržaji logike i fizike koji ga nisu osobito privlačili, te je svoju intelektualnu znatiželju radije zadovoljavao u knjižarama, proučavajući karte neba i zemlje. Posao tutora koji je radio po završetku studija u obitelji Cavendish, opisuje lijepim stihovima ističući da je William Cavendish za njega bio „ne toliko gospodar, koliko istinski prijatelj“ (Hobbes, 2010b: lxxxvii). U ovoj autobiografiji Hobbes nam govori i o svom ulasku u krug znanstvenika u Parizu, kao i o svom planu o izradi velikog znanstvenog sustava u tri dijela: tijelo, čovjek, građanin (Hobbes, 2010b). Pišući o svom životu, britanski filozof ne propušta progovoriti ni o gorućim društvenim problemima koji su za njegova života zahvatili Englesku i potaknuli ga na neke ključne životne odluke. U posljednjim stihovima jasno se očituje Hobbesova svijet o blizini kraja njegova života za koji vjeruje da je bio u skladu s njegovim spisima. Općenito, ova autobiografija odaje nastojanje autora da, ne samo formom stiha nego i načinom izražavanja, prikaže svoj život pjesničkim stilom, za razliku od njegove autobiografije u prozi koja je više jedno suhoparno izlaganje kronološkog slijeda činjenica njegova života.

Iako u svojoj autobiografiji u stihovima najavljuje skorbu smrt, britanski filozof nam je ostavio još pjesničkog materijala za čitanje prije nego je otišao s ovoga svijeta. Pa kao „šećer na kraju“ u ovom našem kratkom prikazu Hobbesova pjesničkog opusa, ostaje nam za spomenuti ljubavnu pjesmu u tri katrene ukrštenog stroka. Ovu je pjesmu Hobbes napisao u devedesetprvoj godini života, nedugo prije svoje smrti. No, očito ni tada nije bio prestar da bi ga pogodila Kupidova strelica. Svoje osjećaje prema ženi lijepog tijela i još ljepšeg duha, otvoreno iznosi u ovoj pjesmi. Ipak, ostaje nam nepoznato tko je bila

ljepotica koja je osvojila srce britanskog filozofa pred sam kraj njegova života. Naime, on nam u pjesmi ne otkriva njeno ime, smatrajući da bi to bilo odveć smiono⁵ (Aubrey, 1999). A. P. Martinich nagađa da bi to možda mogla biti – istraživačima Hobbesova života i djela inače nepoznata – gospođica Mary Dell kojoj je naš autor oporučno ostavio deset funti (Martinich, 1999). Ipak, tko je uistinu bila posljednja ljubav našeg filozofa neženje, ostat će vjerojatno trajna zagonetka.

ZAKLJUČAK

Djela koja smo u ovom našem radu ukratko prikazali jesu ona o kojima imamo pouzdano svjedočanstvo da ih je napisao upravo naš filozof i koja su, kao takva, ostala zabilježena do današnjih dana. Nije isključeno da je takvih djela bilo još, tako da se danas samo možemo pitati koliko li je još Hobbesovih stihova zagubljeno i kolike je još njegove stihove progutala vatra. Ipak, teško je vjerovati da bi zahvaljujući većem opusu pjesmama on ostao zabilježen ne samo kao neizostavan dio britanske povijesti filozofije, već i kao značajan dio britanske povijesti književnosti. Tekstovi koji su ostali sačuvani nisu bili zapaženi po nekoj izuzetnoj estetskoj vrijednosti. No, pisati stihove koji će doseći neku visoku umjetničku vrijednost vjerojatno nije nikada ni bio Hobbesov cilj. Naime, on je na svom prvom putovanju Europom na kojem je pratio mladog Williama Cavendisha, shvatio da polako gubi znanje grčkog i latinskog jezika, koje je tako dobro usvojio još prije upisa na Sveučilište. Stoga se po povratku u Englesku odlučio posvetiti izučavanju klasičnih povjesničara i pjesnika „ne da bi mogao pisati kićenim stilom“ (Hobbes, 2010a: xiv), nego da bi se mogao jasno i primjerenim riječima izražavati na latinskom jeziku. Doista, ako želimo pronaći zajedničku karakteristiku svih njegovih djela pisanih u stihovima, onda možemo uočiti da su sva ta djela ili prijevodi klasičnih djela ili izvorno pisana latinskim jezikom: počevši od prijevoda Euripidove *Medeje* koja nije bila ništa drugo do vježba u grčkom i latinskom jeziku, preko pjesme *De Mirabilibus Pecci* pa sve do njegovih djela iz kasne životne dobi: *Historia ecclesiastica carmine elegiaco concinnata*, autobiografije u stihovima i prijevoda *Ilijade* i *Odiseje*. Jedina iznimka u cijeloj ovoj priči jest kratka ljubavna pjesma na engleskom jeziku koju je napisao gotovo pred samu smrt. Dakle,

⁵ Budući da pjesma ima svega dvanaest stihova, donosimo je ovdje u cijelosti, onako kako nam je prenosi John Aubrey:

„Tho' I am now past ninety, and too old
T' expect preferment in the Court of Cupid,
And many Winters made mee ev'n so cold,
I am become almost all over stupid,

Yet I can love and have a Mistresse too,
As fair as can be and as wise as fair;
And yet not proud, nor anything will doe
To make me of her favour despair.

To tell you who she is were very bold;
But it i' th Character your Selfe you find
Thinke not the man a Fool tho he be old
Who loves in Body fair, a fairer mind“ (Aubrey, 1996: 158).

pisanje stihova je za Hobbesa bilo prvenstveno pitanje vježbe u grčkom i latinskom jeziku, nerijetko je ono bilo i stvar razonode, a uz sve to ono je ponekad služilo i kao sredstvo za izražavanje vlastite filozofske misli. Ipak, ne može se reći da Hobbes nije cijenio pa i gajio određenu naklonost prema klasičnom pjesništvu, što je vidljivo ne samo iz načina na koji on govori o grčkim piscima nego i iz brojnih slika koje od njih preuzima i koristi u svojim djelima – i to ne samo onim pisanim u stihovima nego i u svojim najpoznatijim političkim spisima – da bi pojačao svoj filozofski izričaj. Unatoč tome, gotovo sa sigurnošću možemo tvrditi da pisanje stihova za britanskog filozofa nije bilo plod istinskog umjetničkog zanosa, što, međutim, ne znači da nije bilo zanimljivo upoznati i ovo, manje poznato lice Thomasa Hobbesa.

BIBLIOGRAFIJA

- Aubrey, J. (1999) Thomas Hobbes. U: Oliver Lawson Dick (ur.), *Aubrey's Brief Lives*, Boston, Godine, str. 147-159.
- Brandt, F. (1928) *Thomas Hobbes' Mechanical Conception of Nature*, Copenhagen, Levin&Munksgaard.
- Hobbes, Th. (1988) *Scritti teologici*. G. Invernizzi, A. Lupoli, (ur.) Milano, Angeli.
- Hobbes, Th. (2004) *Levijatan*, Zagreb, Jesenski i Turk.
- Hobbes, Th. (2005a) De cive. U: Molesworth, W. (ur.), *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury*, Vol. II, Boston, Adamant Media Corporation.
- Hobbes, Th. (2005b) Elements of Law, Natural and Politics. U: Molesworth, W. (ur.), *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury*, Vol. IV, Boston, Adamant Media Corporation, str. 1-228.
- Hobbes, Th. (2005c) An Historical Narration Concerning Heresy and the Punishment thereof. U: Molesworth, W. (ur.), *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury*, Vol. IV, Boston, Adamant Media Corporation, str. 385-408.
- Hobbes, Th. (2006) The History of the Grecian War Written by Thucydides. Translated by Thomas Hobbes of Malmesbury. U: Molesworth, W. (ur.), *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury*, Vol. VIII, Boston, Adamant Media Corporation.
- Hobbes, Th. (2008) Behemoth: the History of the Causes of the Civil Wars of England. U: Molesworth, W. (ur.), *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury*, Vol. VI, Whitefish, Kessinger Publishing, str. 161-418.
- Hobbes, Th. (2010a) Thomae Hobbes Malmesburiensis Vita, Autore Seipso. U: Molesworth, W. (ur.), *Thomas Hobbes Malmesburiensis Opera Philosophica Quae Latine Scripsit Omnia in Unum Corpus Nunc Primum Collectae studio et labore Gulielmi Molesworth*, Charleston, Nabu Press, Vol. I, str. xiii-xxi.
- Hobbes, Th. (2010b) Vita carmine expressa. U: Molesworth, W. (ur.), *Thomas Hobbes Malmesburiensis Opera Philosophica Quae Latine Scripsit Omnia in Unum Corpus Nunc Primum Collectae studio et labore Gulielmi Molesworth*, Vol. I, Charleston, Nabu Press, str. lxxxvi-xcix.

Hobbes, Th. (2011a) *De Mirabilibus Pecci*. U: Molesworth, W. (ur.), *Thomas Hobbes Malmesburiensis Opera Philosophica Quae Latine Scripsit Omnia in Unum Corpus Nunc Primum Collectae studio et labore Gulielmi Molesworth*, Vol. V, Charleston, Nabu Press, str. 321-340.

Hobbes, Th. (2011b) *Historia ecclesiastica carmine elegiaco concinnata*. U: Molesworth, W. (ur.), *Thomas Hobbes Malmesburiensis Opera Philosophica Quae Latine Scripsit Omnia in Unum Corpus Nunc Primum Collectae studio et labore Gulielmi Molesworth*, Vol. V, Charleston, Nabu Press, str. 341-408.

Hobbes, Th. (2011c) *To the Reader, Concernin the Virtues of an Heroic Poem*. U: Molesworth, W. (ur.), *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury*, Vol. X, Whitefish, Kessinger Publishing str. iii-x.

Maritain, J. (1995) *Tri reformatora*, Split, Laus.

Martinich, A. P. (1999) *Hobbes. A Biography*, Cambridge, Cambridge University Press.

Platon, (2004) *Država*, Zagreb, Naklada Jurčić.

Robertson, G. C. (1901) *Hobbes*, Edinburgh-London, William Blackwood and Sons.

Mrežna stranica:

John Ogilby (2014) U: *World Heritage Encyclopedia*. URL: <http://www.worldheritage.org/article/WHEBN0000142651/John%20Ogilby>

THOMAS HOBBS IN VERSES

SUMMARY

Thomas Hobbes in the history of philosophy is remembered mostly by his particular theory of a state, represented in his capital work *Leviathan*. It is less known, however, that the philosopher from Malmesbury was interested in literature, studied classical poetry, and tried to write verses, as well. The aim of our work is to represent precisely that, little known part of his work. In so doing, first we show his work on translations of classical greek literature. Then we present his original works in verses. Using historical-problematic approach, both kinds of works we show in the light of the context of his life and special social circumstances of the time when he lived and worked. We also demonstrate the relationship between his verses and his philosophical thought, where this relationship exist. Analysis of this works indicates, as well as the circumstances in which this works arose, that they were not artistically motivated, but that they were the result of the author's wish to improve his classical languages, and that they were the point of relaxation, too.

KEY WORDS: *Thomas Hobbes; Iliad; Odyssey; Medea; De Mirabilibus Pecci; Historia ecclesiastica carmine elegiaco concinnata; Vita carmine expressa.*